

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 2769/2018

Datum rozhodnutí: 28. listopadu 2019

Závěr: *Ustanovení § 984 odst. 1 občanského zákoníku podle svého výslovného znění poskytuje ochranu dobrověrnému nabyvateli jen u úplatných převodů. Úplatnost jednání obecně může spočívat v poskytnutí ekvivalentu nejen v penězích, ale i v jiném plnění; to platí i pro účely § 984 odst. 1 občanského zákoníku. I když obecně platí, že darovací smlouva je smlouva bezúplatná, pro potřeby dobrověrného nabyvatelství upraveného v § 984 odst. 1 občanského zákoníku (k naplnění jeho smyslu a účelu) nelze od kauzální (podmíněné) souvislosti plnění (převodu vlastnictví k nemovité věci) a protiplnění (výměnku) odhlédnout. Jestliže v posuzované věci nebylo bezúplatné darování jedinou příčinou jednání, ale bylo kauzálně spjato se zajištěním převodce (případně třetí osoby) formou výměnku, není namístě v takovém případě dobrověrnému nabyvateli ochranu odmítnout.*

Obsah: Spor byl veden o určení vlastnictví k nemovitostem. Sporné nemovitosti spadaly původně do SJM, protože nedošlo k vypořádání SJM ve lhůtě tří let od zániku manželství, došlo k vypořádání SJM ze zákona tak, že každý z bývalých manželů se stal podílovým spoluvlastníkem v rozsahu jedné poloviny. Manžel žalované nicméně byl historicky zapsán v katastru nemovitostí jako vlastník výlučný. Nemovitosti následně v roce 2016 daroval své nové manželce, která byla dle soudu prvního stupně v dobré víře o tom, že převodce je řádným vlastníkem. Žalobkyně se domáhala určení svého vlastnického práva k spoluvlastnickému podílu vůči jeho nabyvatelce. Soud prvního stupně žalobu zamítl. Ačkoliv občanský zákoník chrání dobrověrného nabyvatele jen u úplatných převodů, dřívější judikatura (zejm. Ústavního soudu) chránila i nabyvatele u převodů bezúplatných. Žalobkyně byla navíc dlouhou dobu ve vztahu k ochraně svého vlastnictví nečinná. Odvolací soud rozsudek změnil a žalobě vyhověl. Na rozdíl od soudu prvního stupně

dospěl k závěru, že darovací smlouva a smlouva o výměnku na ní závislá byla bezúplatná. Smlouvou uzavřenou v souvislosti s darováním (o právu doživotního bydlení v domě a užívání pozemků) byl výměnek zřízen bezúplatně. Od 1. 1. 2014 není judikaturní praxe Ústavního soudu použitelná, neboť platí § 984 občanského zákoníku, jenž poskytuje ochranu dobrověrnému nabyvateli jen při úplatném převodu. Aplikace § 6 a § 7 občanského zákoníku není namístě, neboť žalobkyně domáháním se určení vlastnictví s velkou prodlevou nejednala nepoctivě a nevyvolala žádný protiprávní stav. V dovolání žalovaná vytýkala nesprávné právní posouzení věci. Za významnou považovala otázku, zda lze darovací smlouvu se zřízením výměnku spočívajícího v opatrování osoby trpící závažnou nemocí považovat pro účely § 984 odst. 1 občanského zákoníku za úplatnou, pokud byla kompenzována nikoli finančním protiplněním, ale protiplněním jiné hodnoty. Výměnek dovolatelka považuje za úplatu, neboť § 2710 občanského zákoníku předvídá možnost změny výměnku na formu peněžitého důchodu. Dovolacím soudem nebylo dosud vyřešeno, jaký je vztah mezi § 984 odst. 1 občanského zákoníku a zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* (právo náleží bdělým) ve vztahu k bezúplatným převodům v situaci, kdy někdo ponechává mnoho let stav v katastru nemovitostí v nesouladu se skutečným stavem, a zda je dosavadní judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu aplikovatelná i po 31. 12. 2013. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Podle § 984 odst. 1 občanského zákoníku není-li stav zapsaný ve veřejném seznamu v souladu se skutečným právním stavem, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo za úplatu v dobré víře od osoby k tomu oprávněné podle zapsaného stavu. Podle § 2055 odst. 1 občanského zákoníku darovací smlouvou dárce „bezúplatně“ převádí vlastnické právo k věci nebo se zavazuje obdarovanému věc „bezúplatně“ převést do vlastnictví a obdarovaný dar nebo nabídku přijímá. Podle § 2707 odst. 1 občanského zákoníku si smlouvou o výměnku vlastník nemovité věci vyměňuje „v souvislosti s jejím převodem“ pro sebe nebo pro třetí osobu požitky, úkony nebo práva sloužící

k zaopatření na dobu života nebo na dobu určitou a nabyvatel nemovité věci se zavazuje zaopatření poskytnout. Ustanovení § 984 odst. 1 občanského zákoníku podle svého výslovného znění poskytuje tedy ochranu dobrověrnému nabyvateli jen u úplatných převodů (u úplatných nabývání věcných práv, vyjma těch, která jsou uvedena v § 984 odst. 2 občanského zákoníku). „Úplatnost“ je jedním z předpokladů nabytí vlastnického práva od neoprávněného. Tento závěr je zřejmý i z dosavadní judikatury dovolacího soudu, jenž dovodil, že předpokladem dobrověrného nabytí vlastnického práva je, že šlo o nabytí úplatné; ten, kdo nabyl nemovitost od nevlastníka bezúplatně, neutrpí ve většině případů poskytnutím ochrany skutečnému (naturálnímu) vlastníkovi újmu. Dřívější judikatura Nejvyššího soudu nesdílela právní názor o možnosti nabytí vlastnictví k nemovitosti od nevlastníka pouze za podmínky dobré víry nabyvatele, respektive o nutnosti poskytovat ochranu nabytým právům osoby jednající v dobré víře (v zápis v katastru nemovitostí) proti vlastnickému právu původního vlastníka. Následně došlo k významnému judikaturnímu posunu, neboť všechny senáty Ústavního soudu dospěly k závěru, že podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 bylo možné nabýt vlastnické právo k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí od nevlastníka, a to na základě dobré víry nabyvatele v zápis do katastru nemovitostí coby právní důsledek aplikace principu právní jistoty a ochrany nabytých práv a majetku ve smyslu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. K otázce „úplatnosti“ smlouvy obecně a darovací smlouvy se sjednaným výměnkem ve vazbě na § 984 odst. 1 občanského zákoníku Nejvyšší soud dovodil, že obecně je třeba úplatností rozumět jakékoli protiplnění majetkové hodnoty nebo poskytnutí jiné výhody, tedy např. poskytnutí peněz, poskytnutí věci (úplata aktivní), ale např. i prominutí dluhu osobou, v jejíž prospěch se věcné právo zřizuje, osobě, která věcné právo zřizuje (úplata pasivní). Úplatnost předpokládá kauzální (podmíněnou) souvislost plnění a protiplnění, kterou lze hodnotit subjektivně neboli formálně (plnění jedné strany je druhou stranou chápáno jako dostatečná protihodnota a je nevýznamné, zda mezi oběma plněními je dána dostatečná vyváženost) nebo objektivně neboli meritorně (rozhodující je skutečná ekvivalence plnění). Požitky, úkony nebo práva sloužící k zaopatření převodce nebo třetí osoby na dobu života nebo dobu určitou

mají svou majetkovou hodnotu a obecně mohou sloužit jako protihodnota poskytnutému plnění druhou stranou. I když mnohdy jejich hodnota nebude z objektivního hlediska představovat zcela rovnocenný ekvivalent hodnoty převáděné nemovitosti (tam, kde je výměnek zřizován na dobu života, ji lze i obtížně stanovit), osobu výměnkáře mají po stanovenou dobu (zpravidla po dobu života) v souvislosti s pozbytím vlastnictví k nemovitosti zabezpečit. I když proto obecně platí, že darovací smlouva je smlouva bezúplatná, pro potřeby dobrověrného nabyvatelství upraveného v § 984 odst. 1 občanského zákoníku (k naplnění jeho smyslu a účelu) nelze od kauzální (podmíněné) souvislosti plnění (převodu vlastnictví k nemovité věci) a protiplnění (výměnkou) odhlédnout. Bezúplatné darování zde nebylo jedinou příčinou jednání, ale bylo kauzálně spjato se zajištěním převodce (případně třetí osoby) formou výměnkou. Není proto namístě v takovém případě dobrověrnému nabyvateli ochranu odmítnout. Skutečnost, že na samotný výměnek se dobrověrné nabyvatelství nevztahuje (§ 984 odst. 2 občanského zákoníku), na vysloveném závěru nic nemění.

Související judikatura: rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 5. 2016, sp. zn. 22 Cdo 1611/2014, rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 3. 2016, sp. zn. 31 Cdo 353/2016, náleží Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 349/17

Relevantní ustanovení: § 984, § 2055, § 2707 občanského zákoníku

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 455/2018

Datum rozhodnutí: 28. listopadu 2019

Závěr: *Ustanovení § 596 občanského zákoníku stanoví právo věřitele na náhradu škody cestou relativní neúčinnosti v případech, kdy k věci nabytá třetí osoba (další nabyvatel) právo, kterému nelze odporovat. Uvedené právo má věřitel proti tomu, proti němuž se mohl neúčinnosti právního jednání dříve dovolat (tj. proti nabyvateli od dlužníka) a za jehož držby vzniklo právo dalšímu nabyvateli. Vyžaduje se zaviněné porušení zákonné povinnosti škůdce (nabyvatele od dlužníka při nakládání s věcí, již nabyl od dlužníka) vedoucí v příčinné souvislosti ke vzniku újmy. Tento nárok nezaniká promlucí, nýbrž jako jiné škodní nároky se může promlčet v systému promlčecích lhůt a soud jej v případě vznesení námítky promlčení nemůže*

žalobci přiznat. Dopad ustanovení § 596 občanského zákoníku nelze omezit jen na případy, kdy věc neopustí vlastnictví osoby, která ji nabyla při zkracujícím právním jednání dlužníka, ale její hodnota je snížena zřízením práva ve prospěch dalšího nabyvatele, které snižuje i hodnotu vyvolatelného plnění.

Obsah: Spor byl veden o náhradu škody za následujících okolností. Žalobkyně se na základě pravomocného rozsudku pokusila vymoci vykonatelnou pohledávku ve výši 75 000 Kč, avšak exekuční řízení bylo zastaveno, neboť povinná společnost ještě před jeho zahájením převedla kupní smlouvou do vlastnictví žalované svůj jediný postižitelný majetek – osobní automobil. Žalobkyně se domáhala vyslovení relativní neúčinnosti kupní smlouvy, avšak žaloba byla zamítnuta proto, že nabyvatelka v mezidobí automobil prodala další osobě. Proto byla podána žaloba na náhradu škody dle § 596 občanského zákoníku. Soud prvního stupně žalobu zamítl. Aby mohl být uvedený případ podřazen pod § 596 občanského zákoníku, musejí být splněny dvě podmínky, a to nemožnost dovolat se neúčinnosti vůči poslednímu nabyvateli a okolnost, že žalobkyně se mohla dovolat neúčinnosti právního jednání vůči žalované; tehdy má žalovaná podle komentářové literatury postavení tzv. nepoctivého držitele. V případě § 596 občanského zákoníku je třeba splnit subjektivní předpoklad, a sice vědomost nabyvatele o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele. Jednání musí mít tedy takový charakter, aby z něho bylo možné usoudit na mrhání majetkem, kterým by byl zkracován věřitel dlužníka. Splnění těchto podmínek v řízení prokázáno nebylo. Odvolací soud rozsudek potvrdil, byť z jiných důvodů. Ustanovení § 596 občanského zákoníku upravuje institut náhrady škody ve zvláštních případech. Tento nárok vzniká, je-li sice možné domáhat se uspokojení pohledávky z toho, co neúčinným právním jednáním z dlužníkovy majetku ušlo, ale tato věc je zatížena právem další osoby s podstatnými dopady na výši uspokojení (např. právem služebnosti, nájemním nebo zástavním právem). Zřízení takových práv nevylučuje vyslovení neúčinnosti právního jednání dlužníka a následnou realizaci uspokojení se z ušlého majetku, má však zásadní vliv na hodnotu takového majetku, a tedy míru uspokojení věřitele. Je tak zřejmé, že ustanovení § 596 občanského zákoníku na projednávanou věc nedopadá, naopak se zde uplatní ustanovení § 595 občanského zákoníku, podle něž věřitel může mít nárok pouze na odpovídající náhradu. Zde

však již příslušná lhůta pro uplatnění nároku uplynula. V dovolání položil dosud neúspěšný žalobce otázku, zda v případě, že dlužník zkracujícím jednáním převede věc, ze které mohl být věřitel uspokojen, na osobu, která ji převede dále na třetího, má věřitel právo na náhradu podle § 595 občanského zákoníku nebo právo na náhradu škody podle § 596 občanského zákoníku. Z úpravy § 589 až 596 občanského zákoníku plyne, že smyslem žaloby podle ustanovení § 589 občanského zákoníku (odpůrcí žaloba) je – uvažováno z pohledu žalujícího věřitele – dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že právní jednání dlužníka není vůči tomuto věřiteli účinné. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrcí žalobě vyhověno, představuje podklad k tomu, aby se věřitel mohl na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu) vydaného proti dlužníku domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co neúčinným jednáním ušlo z dlužníkovy majetku (srov. § 595 odst. 1 větu první občanského zákoníku), a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči tomu, kdo s dlužníkem právně jednal nebo kdo z právního jednání přímo nabyl prospěch. Není-li uspokojení věřitele z tohoto majetku dobře možné (např. proto, že nabyvateli od dlužníka již získané majetkové hodnoty nepatří), může se věřitel – místo určení neúčinnosti právního jednání – domáhat odpovídající náhrady. Nabyla-li však třetí osoba (pro stručnost ji lze nazvat další nabyvatel) k věci, z níž by se věřitel mohl jinak domoci uspokojení, takové právo, že se proti dalšímu nabyvateli neúčinnosti dovolat nelze, má věřitel proti nabyvateli od dlužníka, pokud se proti němu mohl neúčinnosti dříve dovolat, za jehož držby právo dalšího nabyvatele vzniklo, nárok na náhradu škody dle § 596 občanského zákoníku. V případě objektivně vzniklého stavu nemožnosti využít institut relativní neúčinnosti (§ 595 občanského zákoníku) náleží věřiteli náhrada odpovídající částce, o kterou bylo zkráceno uspokojení jeho pohledávky. Vzhledem k přísnému objektivnímu charakteru podmínek vzniku tohoto nároku jej zákon omezuje prekluzivní lhůtou, v níž musí být uplatněn, podobně jako samo uplatnění relativní neúčinnosti, jak dovodil i odvolací soud. Oproti tomu nárok na náhradu škody (§ 596 občanského zákoníku) se odvozuje od počínání dlužníka, který věc převedl na dalšího nabyvatele, a může zakládat i jiné nároky typické pro odpovědnostní vztahy, například náhradu zbytečně vynaložených nákladů či ušlý zisk. Protože však jde o nárok na

náhradu škody, vyžaduje se zaviněné porušení zákonné povinnosti škůdce (nabyvatele od dlužníka při nakládání s věcí, již nabyl od dlužníka) vedoucí v příčinné souvislosti ke vzniku újmy. Tento nárok nezaniká prekluzí, nýbrž jako jiné škodní nároky se může promlčet v systému promlčecích lhůt a soud jej v případě vznesení námitky promlčení nemůže žalobci přiznat. Odvolací soud tedy nespřímně omezil dopad ustanovení § 596 občanského zákoníku jen na případy, kdy věc neopustí vlastnictví osoby, která ji nabyla při zkracujícím právním jednání dlužníka, ale její hodnota je snížena zřízením práva ve prospěch dalšího nabyvatele, které snižuje i hodnotu vymožitelného plnění. Jak s ohledem na jazykový výklad § 595 a § 596 občanského zákoníku, tak na logickou provázanost obou ustanovení, jakož i na smysl úpravy směřující jak k ochraně věřitele, tak dobrověrného nabyvatele není rozumného důvodu vylučovat z dosahu § 596 občanského zákoníku takové případy vzniku práva třetí osoby, jímž je i samotné vlastnické právo.

Související judikatura: rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2332/2018

Relevantní ustanovení: § 595 a § 596 občanského zákoníku

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Cdo 3037/2019

Datum rozhodnutí: 28. listopadu 2019

Závěr: *Právo vypovědět smlouvu o zápůjčce uzavřenou na dobu neurčitou promlčení nepodléhá. Toto oprávnění nemá majetkovou povahu (není majetkovým právem – § 611 občanského zákoníku), nýbrž je výrazem dispozičního oprávnění smluvní strany změnit obsah smluvního závazku. Může-li však věřitel vyvolat splatnost dluhu, pak – objektivně posuzováno – může své právo i vykonat (podat žalobu k soudu). Je chybné, v situaci, kdy nebyla splatnost zápůjčky výslovně sjednána, přesvědčení, že k promlčení takových pohledávek nemůže dojít, neboť běh promlčecí lhůty je spojen se splatností dluhu. V souladu s dosavadní rozhodovací praxí „nese možnost vyvolání splatnosti závazku s sebou současně i právo věřitele vymáhat splnění závazku [...]. [...] první objektivní možnost výkonu práva je dána okamžikem, kdy věřitel mohl nejdříve o splnění požádat“. V takových případech proto není pro počátek běhu promlčecí doby určující den splatnosti dluhu.*

Obsah: Spor byl veden o zaplacení dluhu ze zápůjčky. Soud prvního stupně žalobě

vyhověl. Zápůjčky byly sjednány ústně, termín splatnosti sjednán nebyl. Žalobce smlouvy o zápůjčce vypověděl, žalovaný vznesl námitku promlčení, neboť výpověď byla zaslána po uplynutí tříleté promlčecí lhůty. Soud prvního stupně však tuto námitku posoudil jako nedůvodnou, neboť právo vypovědět smlouvu o zápůjčce se nepromlčuje; jde o tzv. utvářecí či konstitutivní oprávnění, jež neodpovídá žádný dluh na druhé straně, chybí zde tedy základní důsledek promlčení – ztráta nároku. Odvolací soud rozsudek potvrdil. Výpověď smlouvy je jedním ze způsobů zániku závazkového vztahu (§ 1998 občanského zákoníku), zatímco výzva k poskytnutí plnění má za následek změnu jeho obsahu – vede k tomu, že se pohledávka stane splatnou (§ 1958 občanského zákoníku). Podle odvolacího soudu právo vypovědět smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou promlčení nepodléhá; nemá-li být smlouva na dobu neurčitou uzavřena „na věčné časy“, musejí mít její účastníci právo smlouvu vypovědět. Nebylo-li by možné pro promlčení vypovědět smlouvu o zápůjčce, pak by zapůjčitel nemohl požadovat vrácení zápůjčky, ale ani vydlužitel by se nemohl zbavit povinnosti platit sjednané úroky, neboť bez výpovědi by časově neomezenou zápůjčku mohl splatit jen v tom případě, kdyby šlo o bezúročnou zápůjčku. Žalovaný v dovolání namítl, že právní posouzení je chybné v otázce, zda se promlčuje právo zapůjčitele vypovědět smlouvu o zápůjčce podle § 2393 občanského zákoníku. Právo vypovědět smlouvu o zápůjčce je právem majetkovým, které podléhá promlčení v souladu s § 611 občanského zákoníku. Výpověď smlouvy o zápůjčce sama o sobě není spojena s nárokem, nicméně je nezbytným předpokladem ke vzniku takového nároku. Výpovědí smlouvy o zápůjčce realizuje zapůjčitel své majetkové právo v tom smyslu, že je činí (po uplynutí výpovědní doby) splatným, a dává tak vydlužiteli na srozuměnou, že požaduje vrácení poskytnuté zápůjčky. Oproti předchozí právní úpravě v situaci, kdy jeden den byla půjčka poskytnuta a již následující den se věřitel mohl domáhat jejího vrácení, se zápůjčka stává splatnou až uplynutím výpovědní doby. Nejvyšší soud dovolání vyhověl. Právo vypovědět smlouvu o zápůjčce uzavřenou na dobu neurčitou promlčení nepodléhá. Toto oprávnění nemá majetkovou povahu (není majetkovým právem – § 611 občanského zákoníku), nýbrž je výrazem dispozičního oprávnění smluvní strany změnit obsah smluvního závazku. Je pravidlem, že počátek běhu promlčecí lhůty je spojen

s okamžikem splatnosti dluhu. Je chybné, v situaci, kdy nebyla splatnost zápůjčky výslovně sjednána, přesvědčení, že k promlčení takových pohledávek nemůže dojít, neboť běh promlčecí lhůty je spojen se splatností dluhu. Možnost vyvolání splatnosti závazku s sebou nese současně i právo věřitele vymáhat splnění závazku. První objektivní možnost výkonu práva je dána okamžikem, kdy věřitel mohl nejdříve o splnění požádat. V takových případech proto není pro počátek běhu promlčecí doby určující den splatnosti dluhu. Nebyla-li splatnost dluhu (vrácení zápůjčky) dohodnuta, může již den následující po vzniku takového právního poměru zapůjčitel smlouvu o zápůjčce vypovědět ve lhůtě šesti týdnů (§ 605 občanského zákoníku) a tím vyvolat její splatnost. Až uplynutím výpovědní lhůty se právo zapůjčitele na vrácení zápůjčky stává nárokem s účinky *actio nata*. Tento okamžik je pak dnem počátku běhu promlčecí doby podle § 619 odst. 1 občanského zákoníku. Proto je pro počátek běhu obecné promlčecí doby rozhodným den, který následuje po okamžiku, kdy nastalo *actio nata*, a nikoli den, kdy nastala splatnost dluhu v důsledku výpovědi. Přijetí opačného názoru by znamenalo nepřipustné posunutí počátku běhu promlčecí doby (ve zřejmém rozporu s účelem institutu promlčení) prakticky na neomezenou dobu v situaci, kdy právo podat výpověď smlouvy o zápůjčce sjednané bez dohody o okamžiku splatnosti se nepromlčuje. Z tohoto pohledu pak není určující otázka promlčení práva podat výpověď smlouvy o zápůjčce, nýbrž promlčení práva požadovat vrácení zápůjčky. Touto otázkou se ovšem odvolací soud nezabýval, a tak je jeho právní posouzení neúplné, a tudíž nesprávné.

Související judikatura: rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2002, sp. zn. 33 Odo 665/2002

Relevantní ustanovení: § 611 a § 2393 občanského zákoníku

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu České republiky sp. zn. IV. ÚS 3139/19

Datum rozhodnutí: 21. ledna 2020

Závěr: Ústavní stížnost proti usnesení o ustanovení opatrovníka právnické osobě dle § 34 odst. 5

zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, je formálně přípustná, protože proti tomuto usnesení nelze podat stížnost dle trestního řádu. Dopad takového rozhodnutí na práva obviněné právnické osoby je zásadní, a proto může být ústavní stížnost přípustná i materiálně. Jediný jednatel právnické osoby je oprávněn zmocnit k obhajobě či zastupování právnické osoby v adhezním řízení daného zástupce i tehdy, kdy dojde k situaci předvídané ustanovením § 34 odst. 2 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Obsah: Řízení před Ústavním soudem navazovalo na zahájení trestního stíhání právnické osoby pro přečin usmrcení z nedbalosti, k čemuž došlo v důsledku porušení řady předpisů o bezpečnosti práce s tím výsledkem, že byl usmrcen zaměstnanec obviněné právnické osoby. Právnické osobě, stěžovatelce v řízení před Ústavním soudem, která měla jediného jednatele, taktéž z téhož důvodu stíhaného, byl dle § 34 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob usnesením okresního soudu ustaven opatrovník, a to s odůvodněním, že stěžovatelka je stíhána spolu se svým jediným jednatelem. Stěžovatelka byla v napadeném usnesení okresního soudu rovněž poučena o tom, že proti němu může do tří dnů ode dne jeho oznámení podat stížnost, toto poučení bylo následně opraveno tak, že možnost podat stížnost dána není. Před vydáním napadeného usnesení okresního soudu nebyla stěžovatelka vyzvána dle § 34 odst. 4 věta druhá zákona o trestní odpovědnosti právnických osob k tomu, aby určila jinou osobu oprávněnou k provádění úkonů v dalším řízení. Jednatel stěžovatelky následně udělil plnou moc zvolenému obhájci, a to k obhajobě jak právnické osoby, tak své vlastní osoby. Státní zástupkyně ani další orgány činné v trestním řízení však ke zvolenému obhájci nepřistupovaly jakožto ke stěžovatelčině zmocněnci či obhájci, neboť měly za to, že byl zmocněn osobou, která je ve smyslu § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob vyloučena z činění úkonů v trestním řízení za stěžovatelku. Stěžovatelka namítla porušení řady svých procesních práv, zejména opomenutí poskytnutí možnosti zvolit si osobu k provádění úkonů trestního řízení, dále pak chybný výklad zákonné úpravy v případě, kdy právnická osoba má jednoho jednatele (souběžně trestně stíhaného). Ústavní soud stížnosti vyhověl. Základem problému bylo řešení otázky, zda v situaci, v níž trestně stíhaná právnická osoba má jediného jednatele, může tento jednatel zmocnit určitou osobu

k zastupování právnické osoby v trestním řízení dle § 34 odst. 2 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Ustanovení § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob stanoví, že činit úkony v řízení nemůže osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže věci. Pokud je v průběhu řízení zjištěna tato skutečnost, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce vyzve právnickou osobu, aby určila k provádění úkonů v dalším řízení jinou osobu; k určení takové osoby jí stanoví lhůtu zpravidla v délce sedmi dnů. Ustanovení § 35 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob uvádí, že není-li osoba uvedená v § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob určena ve stanovené lhůtě nebo právnická osoba nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení, popřípadě právnické osobě nebo jejímu zmocněnci prokazatelně nelze doručovat písemnosti, předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanoví právnické osobě opatrovníka. Osobu lze ustanovit opatrovníkem jen s jejím souhlasem. Opatrovníkem nelze ustanovit osobu, o níž lze mít důvodně za to, že má takový zájem na výsledku řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby. Usnesení o ustanovení opatrovníka se oznamuje tomu, kdo je ustanovován opatrovníkem, a nevylučuje-li to povaha věci, též právnické osobě. Ustanovení § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob je nutno vykládat tak, že osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu (§ 34 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob) může této obviněné právnické osobě zvolit obhájce i v případě, že má sama v řízení procesní postavení svědka, a to i tehdy, jde-li o členy kolektivního statutárního orgánu, kteří mají v dané trestní věci postavení svědků, a zbývající členové tohoto orgánu jsou trestně stíháni. Jazykový výklad § 34 odst. 4 věty první zákona o trestní odpovědnosti právnických osob sice naznačuje, že osoba v něm uvedená nesmí za právnickou osobu činit jakékoliv úkony, avšak pak jde o omezení ústavně zaručeného základního práva na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny, které musí obstát v testu proporcionality. Stěžovatelka měla v době před vydáním napadeného usnesení okresního soudu jen jedinou osobu, která za ni byla oprávněna ve smyslu § 34 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob činit úkony v trestním řízení, a to svého jediného jednatele a tou dobou i majoritního společníka. Tato osoba byla v trestním řízení vedeném proti stěžovatelce

v této rozhodné době v postavení obviněného, tedy spadala striktně vzato do okruhu osob vymezených v hypotéze právní normy obsažené v § 34 odst. 4 věta první zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Stěžovatelka před vydáním napadeného usnesení okresního soudu nebyla vyzvána dle § 34 odst. 4 věta druhá zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, a přesto za ni její jediný jednatel zmocnil advokáta k činnosti úkonů stěžovatelky v trestním řízení. V případě obviněného jednatele jeho zájmy se zájmy právnické osoby obviněné v téže věci kolidovat obecně jistě mohou. Pokud za právnickou osobu činí v trestním řízení vedeném proti ní úkony osoba znalá vnitřních poměrů právnické osoby, jsou právnické osobě faktické znalosti této osoby značně ku prospěchu a pravidelně právě tyto znalosti budou hrát velmi významnou roli při formování a provádění strategie obhajoby právnické osoby, v čemž mohou být dokonce nezastupitelné. Má-li právnická osoba jen jedinou osobu oprávněnou za právnickou osobu činit úkony, ale tato osoba je ve stejném řízení obviněným, pak ani v takovém případě nelze paušálně uzavřít, že nad výhodami z faktických znalostí takového obviněného pro obhajobu právnické osoby musí vždy převážit riziko, že obviněný bude jednat v rozporu s jejími zájmy. Je v zájmu zachování tohoto práva, aby za právnickou osobu obviněný nečinil všechny úkony v trestním řízení, neboť i když se bude na počátku jevit, že má zcela shodné zájmy jako právnická osoba, nikdy nelze vyloučit riziko kolize jeho zájmů se zájmy právnické osoby, a to třeba i v budoucnu. V takových případech je však třeba z hlediska dostatečného zajištění práva právnické osoby na obhajobu umožnit takové formálně vyloučené osobě zvolit právnické osobě zmocněnce dle § 34 odst. 2 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, čemuž má předcházet ustanovení opatrovníka dle § 34 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. I vůči takovému obviněnému stále platí presumpce nevinoty dle čl. 40 odst. 2 Listiny, a tedy nelze bez dalšího jen pro jeho status obviněného předpokládat, že jsou zde důvodné obavy z kolize zájmů. Považovat takového obviněného *a priori* za vyloučeného i z tohoto úkonu může tedy být proporcionálním zásahem do práva právnické osoby na obhajobu jen tam, kde je zřejmé, že již takový úkon činí obviněný se záměrem poškodit právnickou osobu v jejím právu na obhajobu či své právo na obhajobu zvýhodnit na její úkor. Z logiky věci přitom plyne, že v této

volbě je obviněný limitován tím, že nesmí jako zmocněnce dle § 34 odst. 2 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob zvolit osobu, která je uvedena ve výčtu § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Pokud však zvolí jinou osobu, mohou orgány činné v trestním řízení tuto volbu považovat za neúčinnou jedině tehdy, je-li z konkrétních okolností zřejmé, že jde o zjevné zneužití práva.

Související judikatura: nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 131/18, nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2436/18

Relevantní ustanovení: čl. 40 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod, § 34 odst. 2 a 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Připravil: Jan Tryzna

ASPI Průvodce Insolvenční

Maximálně 3 kliknutí a máte výslednou rešerši na 1 místě

NOVINKA

ASPI Průvodce

1. Přehledná navigace všemi tématy a subjekty insolvenčního řízení

- Před úpadkem & úpadek
 - Ustanovení o insolvenčním řízení
 - Projednáni úpadku a rozklad
 - Majetková podstata
 - Neplatnost a neúčinnost
- Způsob řešení úpadku
 - Komark
 - Reorganizace
 - Odstup
 - Úpadek finančních institucí
- Pohledávky & procesní subjekty
 - Věřitelé a uplatňování pohledávek
 - Účastníci řízení
 - Insolvenční správce a dlužník
 - Věřitelské orgány

2. Dynamický výběr zdrojů

3. Výsledná konsolidovaná rešerše

- Předpis
- Komentář
- Judikatura
- Články a jiné dokumenty
- Navigátor

Přehledná navigace všemi tématy a subjekty insolvenčního řízení

Průvodce Insolvenční

Průvodce Insolvenční

Průvodce Insolvenční

Průvodce Insolvenční

Rádi vás s výhodami ASPI Průvodce Insolvenční seznámíme. Kontaktujte nás na <http://obchodnici.aspi.cz>

Wolters Kluwer

Když si musíte být jisti

52